

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020. gada 29.janvārī Nr. 1-6/3
Uz 11.12.2019. Nr.1-04/415-pav

Latvijas Republikas Satversmes tiesai
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par viedokli lietā Nr.2019-12-01

Tiesībsargs 2019. gada 16.decembrī ir saņēmis Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesneša Artura Kuča 2019.gada 24.septembra lēmumu par pieaicināto personu lietā Nr.2019-12-01, kurā Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – tiesībsargs) atzīts par pieaicināto personu lietā Nr. 2019-12-01 “Par Augstskolu likuma 5.panta pirmās daļas trešā teikuma, 56.panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 105. un 112.pantam” (turpmāk – lieta Nr. 2019-12-01) un Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesneša Artura Kuča 2019.gada 11.decembra lēmumu par pieaicinātās personas viedokļa iesniegšanas termiņa pagarināšanu lietā Nr.2019-12-01, ar kuru tiesībsargs ir uzaicināts līdz 2020.gada 31.janvārim rakstveidā izteikt viedokli par apstrīdēto normu atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1., 105. un 112.pantam un citiem jautājumiem, kuriem pēc tiesībsarga ieskata varētu būt nozīme lietā.

Izvērtējot lēmumam pievienoto Latvijas Republikas 13. Saeimas (turpmāk – Saeima) 20 deputātu (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēji) pieteikumu par lietas Nr.2019-12-01 ierosināšanu (turpmāk – pieteikums), Saeimas 2019.gada 18.septembra atbildes rakstu Nr. 612.1-17-13/19 (turpmāk – atbildes raksts), tiesībsargs, ievērojot Tiesībsarga likumā noteikto tiesībsarga kompetenci, sniedz šādu viedokli.

[1] Latvijas Republikas Satversmes tiesa (turpmāk – Satversmes tiesa) ir ierosinājusi lietu Nr. 2019-12-01 par Augstskolu likuma 5.panta pirmās daļas trešā teikuma, kas noteic, ka “augstskolas savā darbībā izkopj un attīsta zinātni, mākslu un valsts valodu”, šī likuma 56.panta trešās daļas, kas paredz, ka “augstskolās un koledžās studiju programmas īsteno valsts valodā. Svešvalodu lietošana studiju programmu īstenošanā iespējama tikai šādos gadījumos:

1) Eiropas Savienības oficiālajās valodās var īstenot studiju programmas, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā, un studiju programmas, kuras īsteno Eiropas Savienības programmu un starpvalstu līgumos paredzētās sadarbības ietvaros. Ārvalstu studējošajiem studiju kursu obligātajā apjomā iekļaujama valsts valodas apguve, ja studijas Latvijā ir paredzamas ilgāk par sešiem mēnešiem vai pārsniedz 20 kredītpunktus;

2) ne vairāk par vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ievērojot, ka šajā daļā nevar ietilpt gala un valsts pārbaudījumi, kā arī kvalifikācijas, bakalaura un maģistra darba izstrāde;

3) studiju programmas, kuru īstenošana svešvalodā ir nepieciešama studiju programmas mērķu sasniegšanai, atbilstoši Latvijas Republikas izglītības klasifikācijai šādās izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas. Par studiju programmas atbilstību izglītības programmu grupām lemj licencēšanas komisija;

4) Eiropas Savienības oficiālajās valodās drīkst īstenot kopīgās studiju programmas.”

un šī likuma pārejas noteikumu 49.punkta, kurā noteikts, ka “grozījumi šā likuma 56. panta trešajā daļā attiecībā uz studiju programmu īstenošanas valodu stājas spēkā 2019. gada 1. janvārī. Augstskolām un koledžām, kuru studiju programmu īstenošanas valoda neatbilst šā likuma 56. panta trešās daļas nosacījumiem, ir tiesības turpināt studiju programmu īstenošanu attiecīgajā valodā līdz 2022. gada 31. decembrim. Pēc 2019. gada 1. janvāra studējošo uzņemšana studiju programmās ar īstenošanas valodu, kas neatbilst šā likuma 56. panta trešās daļas nosacījumiem, nav atļauta.” (turpmāk kopā - apstrīdētās normas) atbilstību Satversmes 1., 105. un 112.pantam.

Apstrīdētās normas ir pieņemtas ar 2018.gada 21.jūnija grozījumiem Augstskolu likumā, nosakot augstskolām pienākumu savā darbībā izkopt un attīstīt valsts valodu, nosakot, ka visas augstskolas un koledžas, ne vien valsts dibinātas, studiju programmas īsteno valsts valodā, ievērojot izņēmuma nosacījumus studiju programmu īstenošanai Eiropas Savienības oficiālajās valodās un starpvalstu līgumos paredzētās sadarbības ietvaros, kā arī pārejas periodu studiju programmu īstenošanas valodas nomaiņai.

[2] Pieteikuma iesniedzēji apstrīdēja apstrīdēto normu satversmību, norādot uz Satversmes 1.pantā garantētā tiesiskuma principa aizskārumu, kas izpaudies kā privāto augstskolu dibinātāju tiesiskās paļāvības – iespēju gūt labumu no sava īpašuma izmantošanas, Satversmes 105.pantā garantētās tiesības uz īpašumu aizskārumu, proti, privāto augstskolu dibinātāju tiesības veikt komercdarbību - uz licences pamata īstenot akreditētas studiju programmas krievu un angļu valodā. Pieteikuma iesniedzēji norāda uz privāto augstskolu leģitīmām gaidām un aizsargājamām mantiskām interesēm veikt šo komercdarbību.¹ Apstrīdot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112.pantam, Pieteikuma iesniedzēji argumentēja ar tiesību uz izglītību pilsonisko aspektu, kas,

¹ Sk. Pieteikuma 16.punktu, 20.,21.lpp.

Pieteikuma iesniedzējprāt, nozīmē brīvību dibināt un vadīt savas izglītības iestādes, mācībspēku pasniegšanas brīvību, studējošā brīvību izvēlēties savam dzīvesgājumam iecerētas studijas,² un vienlaikus it īpaši norādot uz augstskolu autonomiju un akadēmisko brīvību. Pieteikuma iesniedzēju ieskatā kopumā ar apstrīdētajām normām, aizliedzot īstenot studijas svešvalodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas un nosakot ierobežojumu īstenot studiju programmas Eiropas Savienības oficiālajās valodās, tiek atstāta būtiska negatīva ietekme uz privātās izglītības jomu un vienlaikus tieši vai netieši skarot 50% privāto augstskolu studentu.³

Pieteikuma iesniedzēju ieskatā apstrīdētajās normās ietvertais personu īpašuma tiesību un tiesisko interešu aizskārums ir noteikts ar likumu, kas nav pieņemts pienācīgā kārtā, tam ir leģitīms mērķis, taču apstrīdētās normas nav piemērots līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai un nav samērīgs ar sasniedzamo mērķi, jo leģitīmo mērķi būtu iespējams sasniegt ar citiem, personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem⁴ un labums, ko iegūst sabiedrība, esot ievērojami mazāks per personas tiesībām nodarīto kaitējumu.⁵

[3] Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1.pantā garantētajam tiesiskuma principam Pieteikuma iesniedzēju norādītajā tvērumā, proti, attiecībā uz pārkāptu privāto augstskolu dibinātāju tiesisko paļāvību uz iespēju gūt labumu no sava īpašuma izmantošanas⁶, norādāms, ka Satversmes 1. pantā definēts, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.

Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka no šajā pantā ietvertā demokrātiskās republikas jēdziena izriet valsts pienākums savā darbībā ievērot tiesiskas valsts pamatprincipus, tostarp tiesiskās paļāvības principu.⁷

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka tiesisku paļāvību personai var radīt gan administratīvais akts, gan tiesību norma, gan atsevišķos gadījumos arī citāda valsts institūciju rīcība ar pietiekami augstu noteiktības pakāpi. Ja persona kādas tiesības jau ir ieguvusi, proti, ja tiesību norma tai jau ir piemērota, tad personas paļāvība uz šo tiesību saglabāšanu ir īpaši augsta un valsts iespējas šādu paļāvību aizskart ir aprobežotas ar stingrākiem kritērijiem⁸.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka tiesiskās paļāvības aizsardzība nevar būt absolūta un sabiedrībai nozīmīgu interešu aizskāruma novēršanai būtu dodama prioritāte salīdzinājumā ar tiesiskās paļāvības aizsardzību. Konstatējot būtiskus sabiedrības interešu aizskārumus, valsts institūcijām ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums rīkoties⁹. Līdz ar to jāsamēro divu pretēju interešu – atsevišķu personu tiesiskās paļāvības aizsardzība, no vienas puses, un nepieciešamība konkrēto regulējumu grozīt sabiedrības interesēs, no otras puses – nozīmīgums, lai secinātu, vai ir ievērots saprātīgs līdzsvars.¹⁰

Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka privātās augstskolas līdz apstrīdēto normu pieņemšanai uz licences pamata varēja īstenot un īstenoja akreditētas studiju

² Sk. Pieteikuma 6.punktu, 4.lpp.

³ Sk. Pieteikuma 3.punktu, 2.lpp.

⁴ Sk. Pieteikuma 14.punktu, 15.lpp.

⁵ Sk. Pieteikuma 14.punktu, 17.lpp.

⁶ Sk. Pieteikuma 4.punktu, 3.lpp.

⁷ Satversmes tiesas 1998. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 04-03(98).

⁸ Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 24. punkts.

⁹ Satversmes tiesas 2004. gada 9. marta sprieduma lietā Nr. 2003-16-05 Secinājumu daļas 2. punkts un 2009. gada 6. jūlija sprieduma lietā Nr. 2008-38-03 13. punkts.

¹⁰ Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 25. punkts un Satversmes tiesas 2012.gada 6.decembra sprieduma lietā Nr.2012-01-01 15.punkts.

programmas svešvalodās, tostarp svešvalodā, kas nav viena no Eiropas Savienības oficiālajām valodām.

Līdz ar to ir secināms, ka privātajām augstskolām, kā norāda Pieteikuma iesniedzēji, varēja izveidoties tiesiskā paļāvība, prognozējot savus ienākumus un peļņu.

Satversmes tiesa ir noteikusi, ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās paļāvības principam, gan arī Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu.¹¹

Tādējādi konkrētajā lietā apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1.pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības principam tiek vērtēta kopsakarā ar Satversmes 105. pantu.

[4] Satversmes 105.pantā nostiprināts, ka “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

Pieteikuma iesniedzēji ir lūguši vērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105.pantam, nenorādot, kuram no teikumiem.

Satversmes 105.pants paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot īpašuma izmantošanu. Satversmes 105.pants paredz visaptverošu mantiska rakstura tiesību garantiju. Ar „tiesībām uz īpašumu” saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas.¹² Satversmes 105.panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības uz īpašumu ietver īpašnieka tiesības izmantot viņam piederošo īpašumu tā, lai gūtu pēc iespējas lielāku ekonomisko labumu.¹³

Saskaņā ar Augstskolu likuma 7.panta trešo daļu privātpersonu dibinātās augstskolas un koledžas ir komercsabiedrības vai nodibinājumi, kas darbojas saskaņā ar Komerclikumu vai Biedrību un nodibinājumu likumu, ciktāl tas nav pretrunā ar šo likumu.

Tiesību uz īpašumu saturā ietilpst arī tiesības uz licences pamata veikt komercdarbību.¹⁴

[5] Taču tiesības uz īpašumu demokrātiskā tiesiskā valstī nav absolūtas. Pirmkārt, tiesības uz īpašumu sevī ietver arī īpašnieka sociālo pienākumu pret sabiedrību – īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Otrkārt, tiesības uz īpašumu var ierobežot saskaņā ar likumu. Līdz ar to tiesības uz īpašumu var ierobežot, ja vien ierobežojumi ir noteikti ar likumu leģitīma mērķa labad un ir samērīgi ar šo mērķi.¹⁵

[5.1.] Tiesībsargs, pārbaudot likumprojekta “Grozījumi Augstskolu likumā” (998/Lp12)¹⁶, ar kuru pieņemtas apstrīdētās normas, izstrādes un pieņemšanas kārtību,

¹¹ Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 4. punkts.

¹² Sk., piem., Satversmes tiesas 2010.gada 27.oktobra sprieduma lietā Nr.2010-12-03 7.punktu un 2011.gada 3.novembra sprieduma lietā Nr.2011-05-01 15.2.punktu.

¹³ Sk. Satversmes tiesas 2009.gada 19.novembra sprieduma lietā Nr.2009-09-03 11.2.punktu.

¹⁴ Grūtups A., Kalniņš E. Iepriekšējās piezīmes pirms CL 927. 929.p. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. 2.izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 16.lpp.

¹⁵ Sk. Satversmes tiesas 2007.gada 26.aprīļa sprieduma lietā Nr.2006-38-03 12.punktu.

¹⁶ Sk. <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=998/Lp12> .

konstatē, ka Izglītības un zinātnes ministrija iesniegusi priekšlikumus ietvert apstrīdētās normās likumprojekta “Grozījumi Augstskolu likumā” (Nr.998/Lp12) trešajam lasījumam ar pamatojumu, ka viena no apstrīdētajām normām – Augstskolu likuma 5.panta pirmās daļas trešais teikums, ir atbalstīts otrajā lasījumā Saeimas plenārsēdē, izskatot likumprojektu “Grozījumi Augstskolu likumā” (Nr.923/Lp12)¹⁷, savukārt attiecīgi pārējās apstrīdētās normas par studiju programmu īstenošanas valodu ir ar to saistītas¹⁸.

Kā atbildes rakstā ir norādījusi Saeima, 12. Saeimas 2018.gada 26.aprīļa sēdē otrajā lasījumā izskatot likumprojektu “Grozījumi Augstskolu likumā” (Nr.923/Lp12), debatēs ir piedalījies viens deputāts, taču vienlaikus, šajā sēdē - 2018.gada 26.aprīlī, deputāti ar balsu vairākumu nav atbalstījuši minētā likumprojektā uz otro lasījumu iesniegto priekšlikumu Nr.12, ko iesniegusi I.Viņķele, proti, piešķirt augstskolām tiesības patstāvīgi noteikt studiju programmas valodu.¹⁹

Izvērtējot Saeimas atbildes rakstā norādītos apsvērumus attiecībā uz apstrīdēto normu apspriešanu²⁰, tiesībsargs konstatē, ka apstrīdētās normas ir noteiktas ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu.

[5.2.] Vērtējot apstrīdēto normu leģitīmo mērķi, tiesībsargs vērš uzmanību, ka “latviešu valodas pastāvēšana un attīstība ir viens no mūsu valsts pamatmērķiem, un Satversmes ievada noteikums, ka latviešu valoda ir vienīgā valsts valoda, ir šī mērķa konkrēta izpausme”.²¹

Īpašuma tiesību ierobežojumam ir jākalpo kādam no Satversmes 116.pantā norādītajiem leģitīmajiem mērķiem.²²

Viens no Satversmes 116.pantā noteiktajiem leģitīmajiem mērķiem ir sabiedrības labklājība un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka līdztekus materiālās labklājības aspektiem jēdziens „sabiedrības labklājība” ietver arī nemateriālus aspektus, kas nepieciešami harmoniskai sabiedrības funkcionēšanai. Pie tiem „varētu pieskaitīt arī valsts pasākumus, lai nodrošinātu latviešu valodas dominanci sabiedrībā”²³. Latviešu valodas ietekmes palielināšana veicinātu sabiedrības integrāciju un nodrošinātu harmonisku sabiedrības funkcionēšanu, kas ir būtisks sabiedrības labklājības priekšnoteikums. Jau iepriekš Satversmes tiesa ir secinājusi, ka „latviešu valodas kā valsts valodas lietošanas jomas sašaurinājums valsts teritorijā uzskatāms arī par valsts demokrātiskās iekārtas apdraudējumu” un „līdz ar to iesniedzējas privātā dzīve ir ierobežota, lai aizsargātu citu Latvijas iedzīvotāju tiesības brīvi lietot latviešu valodu visā Latvijas teritorijā un lai aizsargātu demokrātisko valsts iekārtu”.²⁴

Ievērojot minēto, tiesībsargam nav šaubu, ka ar apstrīdētajām normām noteiktajam ierobežojumam ir leģitīms mērķis.

¹⁷ Sk. <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=923/Lp12> .

¹⁸Sk.<http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/F2B45E5B6D1D6B95C225829F00444C23?OpenDocument> .

¹⁹Sk.<https://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/0D959E2655F83C72C225828D0039A5F9?OpenDocument> .

²⁰ Sk. Atbildes raksta 109.punktu – 133.punktu, 19.lpp.

²¹ Levits E. Valstsgriba. Idejas un domas Latvijai. 1985-2018, Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2019, 799.lpp.

²² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.// Autoru kolektīvs prof.R.Baloža zinātniskā vadībā./Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011, 473.lpp.

²³ Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Rīga: 2000, 287.lpp.

²⁴ Sk. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003.gada 5.jūnija sprieduma lietā Nr.2003-02-0106 3.punktu.

[5.3] Lai noskaidrotu, vai ierobežojums ir samērīgs ar leģitīmo mērķi, kuru valsts, nosakot šo ierobežojumu, vēlējusies sasniegt, nepieciešams pārbaudīt, vai tiek nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp personas pamattiesību ierobežojumu un sabiedrības interesēm. Proti, ir jāizvērtē, vai apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums atbilst samērīguma principam:

- 1) vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai;
- 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama, proti, vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;
- 3) vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša, proti, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu.

Ja tiek atzīts, ka tiesību normā noteiktais ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad ierobežojums neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesisks.²⁵

[5.3.1] Izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts.²⁶

Tiesībsargs uzskata, ka ar apstrīdētajām normām leģitīmais mērķis tiek sasniegts.

[5.3.2.] Noskaidrojot, vai apstrīdētā norma ir nepieciešama, atzīmējams, ka Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka “Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un līdz ar to arī pamatnācijas pastāvēšana un attīstība, latviešu valodas kā valsts valodas lietošanas jomas sašaurinājums valsts teritorijā nav pieļaujams un var būt uzskatāms arī par valsts demokrātiskās iekārtas apdraudējumu.”²⁷

Saeima atbildes rakstā, atsaucoties uz Valsts Prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas viedokli, ir norādījusi, ka valsts pienākums ir tiesiski nodrošināt latviešu valodai valsts valodas statusu un ar valsts rīcībā esošiem tiesiskiem līdzekļiem gādāt par to, lai latviešu valoda patiešām reāli pildītu savu valsts valodas funkciju, t.i., būtu par sabiedrības kopējās saziņas un demokrātiskas līdzdalības valodu.²⁸

Tiesībsargs pievienojas Saeimai tās atbildes rakstā norādītajam par latviešu valodas ietekmes palielināšanu,²⁹ un augstākās izglītības reformas nepieciešamību valsts valodas politikas – latviešu valodas lietojuma aizsardzības un stiprināšanas – ietvarā, vienlaikus ņemot vērā, ka ar apstrīdētajām normām ir ievērots arī pārejas periods uz jauno esošo regulējumu valsts valodas lietojumam privātajās augstskolās.

[5.3.3.] Tiesībsarga ieskatā ar apstrīdētajām normām noteiktā tiesiskā kārtība ir atbilstoša visas sabiedrības interesēm un sabiedrības iegūstamais labums ir lielāks par privāto augstskolu un koledžu dibinātāju tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu, vienlaikus ņemot vērā, ka apstrīdētajās normās ir noteikti izņēmumi, proti, kritēriji, kurus izpildot ir iespējams īstenot studiju programmas svešvalodā.

²⁵ Sk. Satversmes tiesas 2007.gada 26.aprīļa sprieduma lietā Nr.2006-38-03 16.punktu.

²⁶ Satversmes tiesas 2013.gada 5.aprīļa sprieduma lietā Nr. 2012-20-03 11.1.punkts.

²⁷ Sk. Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2.punktu.

²⁸ Sk. Atbildes raksta 22.punktu, 5.lpp.

²⁹ Sk. Atbildes raksta 1.1. nodaļu, 5.lpp.

[6] Satversmes 112.pantā definēts, ka “Ikvienam ir tiesības uz izglītību. Valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību. Pamatizglītība ir obligāta”.

No pieteikuma izriet, ka Pieteikuma iesniedzēji apstrīdētās normas uzskata par neatbilstošām Satversmes 112.panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka “šā panta pirmais teikums nosaka pamattiesības iegūt izglītību šo tiesību plašākajā izpratnē un ir attiecināms uz visu līmeņu un veidu izglītības programmām”,³⁰ tātad arī uz augstāko izglītību.

[6.1.] “Satversmes tiesa ir atzinusi: lai pilnīgāk un objektīvāk varētu noskaidrot atsevišķu Satversmes normu saturu, tās citstarp konkretizējamās kopsakarā ar citām Satversmes normām. Satversmes vienotības principa piemērošana balstās uz pieņēmumu, ka Satversme ir vienots veselums un tajā ietvertās normas ir interpretējamas sistēmiski”.³¹

Satversmes tiesa *mutatis mutandis* ir norādījusi, ka augstskolu darbs ir saistīts ar nacionālās un starptautiskās zinātnes veidošanu, kā arī jaunās zinātnieku paaudzes sagatavošanu.³²

Satversmes 113.pantā nostiprināts, ka valsts atzīst zinātniskās, mākslinieciskās un citādas jaunrades brīvību, kā arī aizsargā autortiesības un patenttiesības.

Augstskolu likuma 6.pants ietver augstskolu tiesības uz akadēmisko brīvību.

Līdz ar to būtu secināms, ka valstij, nosakot valsts valodas prasības augstskolu un koledžu īstenojamām studiju programmām, ir jāgarantē un jāievēro augstskolu un koledžu tiesības uz zinātnisko, māksliniecisko un citādu jaunrades brīvību.

Tā kā Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversmes 113. pantā ietvertās tiesības pilnībā iespējams īstenot tikai akadēmiskās brīvības apstākļos, kas ir būtisks sabiedrības ilgtspējīgas attīstības priekšnoteikums³³, un, ievērojot Pieteikuma iesniedzēju norādīto, ka ar apstrīdētajām normām tiek ierobežota akadēmiskā brīvība, tad apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112.pantam tiesībsargs skata kopsakarā ar apstrīdēto normu atbilstību vienlaikus arī Satversmes 113.pantam.

[6.2.] Ievērojot tiesībsarga iepriekš norādīto, ka apstrīdēto normu mērķis uzskatāms par leģitīmu un apstrīdētās normas pieņemtas ar likumu, lai analizētu apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112.pantam, tiesībsargs pēta:

- 1) vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai;
- 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama, proti, vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem un
- 3) vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša, proti, vai labums, ko iegūs sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Ja tiek atzīts, ka tiesību norma neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst samērīguma principam un ir prettiesiska.³⁴

³⁰ Sk. Satversmes tiesas 2011. gada 6. maija sprieduma lietā Nr. 2010-57-03 11.1. punktu.

³¹ Sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 12. punktu un 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-25-01 17. punktu.

³² Sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 11.3. punktu.

³³ Sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 11.3. punktu.

³⁴ Sk. Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1. punktu.

[6.2.1] “Izglītība ir “labā pilsoniskuma pamats””³⁵.

Izglītība dod katram cilvēkam iespēju sevi attīstīt, pilnveidot un dzīvot pašcieņas pilnu dzīvi. Turklāt izglītība dod iespēju būt pilnvērtīgam brīvas sabiedrības loceklim, tai skaitā apzinoties sabiedrības kultūras un garīgās vērtības, apgūstot nepieciešamās iemaņas pašcieņas pilnas dzīves patstāvīgai nodrošināšanai, pielāgojoties apkārtējai videi, kā arī īstenojot pilsoņa tiesības, pildot pienākumus un piedaloties valsts lietu kārtīšanā.³⁶

Tā arī Augstskolu likuma 5.panta ceturtnā daļā noteikts, ka augstskolas organizē savu darbu sabiedrības interesēs.

Saeima atbildes rakstā ir norādījusi, ka apstrīdēto normu pieņemšana vērsta uz to, lai Latvijas iedzīvotāji turpinātu lietot latviešu valodu augstskolās pēc vispārējās izglītības iegūšanas.³⁷

Lai pilnvērtīgi varētu līdzdarboties valsts lietu kārtīšanā un profesionālā līmenī apgūtu un lietu terminoloģiju, kas ir saistīta ar katra izvēlēto profesiju, valsts valodā, ievērojot Augstskolu likuma 5.panta ceturto daļu, ir atzīstams, ka apstrīdētās normas ir piemērotas leģitīmā mērķa sasniegšanai.

[6.2.2] Vērtējot, vai mērķi nevar sasniegt ar citiem līdzekļiem, jāatzīmē, ka “pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Tomēr saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē”.³⁸

Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka ar apstrīdētajām normām to mērķis tiks sasniegts ļoti ierobežotā veidā, kopējais labums Pieteikuma iesniedzēju ieskatā ir drīzāk negatīvs, nekā pozitīvs, par cik augstākās izglītības internacionalizācija esot obligāts priekšnoteikums tautsaimniecības konkurētspējai un virzītājspēks kopējai Eiropas labklājībai.³⁹

Ievērojot Atbildes rakstā norādīto, ka apstrīdēto normu pieņemšana vērsta uz to, lai Latvijas iedzīvotāji turpinātu lietot latviešu valodu augstskolās pēc vispārējās izglītības iegūšanas,⁴⁰ līdz ar to augstskolām, piedāvājot studiju programmās latvieši valodas apguvi daļā no mācību procesa mērķis netiktu sasniegts tādā pat kvalitātē.

Vienlaikus ievērojams, ka “lēmumi par valstij būtisku vērtību, tajā skaitā valodas aizsargāšanu ir kvalificējami kā politiski lēmumi”.⁴¹

Likumdevējs var izšķirties, ka valsts valodas attīstība, proti, arīdzan tās lietojuma plašāka izvēršana, ir nepieciešama un prevalējoša pār iespēju valstij īstenot politiku ar ārvalstu studentu piesaistīšanu, proti, ārvalstu studentu skaita palielināšanu Latvijas augstskolās. Pie kam, arī tādā gadījumā tikai likumdevējā ieskatā ir politiski izšķirties, vai ārvalstu studentu piesaistīšana Latvijas augstskolām ir augstskolu komercdarbību veicinošs pasākums vai arī ar mērķi piesaistīt augsti kvalificētu darbaspēku vietējam tirgum, līdz ar ko otrajā no minētajiem gadījumiem būtiska ir valsts valodas lietošana.

³⁵ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.// Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā./Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011, 636.lpp.

³⁶ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.// Autoru kolektīvs prof.R.Baloža zinātniskā vadībā./Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011, 636.lpp.

³⁷ Sk. Atbildes raksta 68.punktu, 13.lpp.

³⁸ Sk. Satversmes tiesas 2019.gada 7.jūnija sprieduma lietā NR.2018-15-01 17.punktu.

³⁹ Sk. Pieteikuma 14.punktu, 17.lpp.

⁴⁰ Sk. Atbildes raksta 68.punktu, 13.lpp.

⁴¹ Sk. Satversmes tiesas 2005.gada 14.septembra sprieduma lietā Nr.2005-.2-0106 15.3.punktu.

[6.2.3] Norādot uz valsts valodas lietošanas būtiskumu, analizējot likumdevēja rīcības atbilstību, tiesībsargs akcentē, ka “vienā valstī dzīvojošo cilvēku kopēja valoda – neatkarīgi no tautības, izcelsmes un citiem faktoriem – veido kopēju pasaules redzējuma, informācijas un diskusiju telpu, kas nepieciešama, lai demokrātiskā sabiedrībā pieņemtu lēmumus un savstarpēji sadarbotos. Tā ir valsts valodas statusa jēga. Tādēļ tā ir saliedētas sabiedrības un labi funkcionējošas demokrātijas priekšnoteikums.”⁴²

Vērtējot, vai sabiedrības iegūstamais labums ir lielāks kā personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarītais kaitējums, ir jāaplūko, vai nav izjaukts līdzsvars starp sabiedrības leģitīmajām gaidām lietot valsts valodu ar Pieteikuma iesniedzēju norādīto akadēmiskās brīvības iespējamo aizskārumu.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka “Satversmes 113. pantā ietvertās tiesības pilnībā iespējams īstenot tikai akadēmiskās brīvības apstākļos, kas ir būtisks sabiedrības ilgtspējīgas attīstības priekšnoteikums. Augstskolu likuma 6. pantā ir noteikts, ka augstskolās tiek nodrošināta pētniecības darba un mākslinieciskās jaunrades brīvība. Latvijai pēc iestāšanās Eiropas Savienībā ir saistoša arī Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Šā Eiropas Savienības tiesību akta 13. pantā noteikts, ka pētījumu veikšana humanitārajās un eksaktajās zinātnēs ir brīva, proti, tiek respektēta pētnieka akadēmiskā brīvība.

Arī Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa norādījusi, ka zinātniskā brīvība visupirms ietver zinātnisko pašnoteikšanos, kā arī zināšanu iegūvi un tālāknodošanu. Ikvienam, kurš nodarbojas ar zinātņi, pētniecību vai mācīšanu, ir tiesības tikt pasargātam no jebkādiem valsts mēģinājumiem ietekmēt zināšanu iegūšanu un tālāknodošanu. Tā kā pētniecības un mācīšanas procesā ir jātiecas pēc patiesības kā pēc kaut kā “ne pilnībā apzināta un nekad pilnībā neapzināma” (Vilhelms fon Humbolts), zinātnei jābūt brīvai no valsts iejaukšanās un balstītai uz zinātnieka personisko un autonomo atbildību (sk. Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 1973. gada 29. maija sprieduma lietā 1 BvR 424/71 un 325/72 128. rindkopu).

No Satversmes 113. panta citstarp izriet valsts pienākums ievērot un aizsargāt, kā arī nodrošināt profesūras akadēmisko brīvību. Pasaules universitāšu dienesta 1988. gada septembrī pieņemtās Limas deklarācijas par akadēmisko brīvību un augstākās izglītības iestāžu autonomiju 1. pantā skaidrots, ka akadēmiskā brīvība ir personas brīvība individuāli vai kopīgi ar citiem iegūt, pilnveidot un nodot zināšanas, veicot pētniecību, studējot, piedaloties diskusijās, dokumentējot, veicot izstrādi, īstenojot jaunradi, mācot, lasot lekcijas un rakstot. Savukārt Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (turpmāk - UNESCO) rekomendācijā par augstākās izglītības iestāžu mācībspēku statusu norādīts, ka akadēmiskā brīvība ietver brīvību veikt pasniedzēja darbu un piedalīties diskusijās, nepakļaujoties noteiktu doktrīnu spiedienam, brīvību veikt pētījumus, izplatīt un publicēt tajos gūtos rezultātus, brīvību paust savu viedokli par iestādi vai sistēmu, kurā viņi strādā, brīvību no institucionālās cenzūras, kā arī brīvību piedalīties profesionālajās vai reprezentējošās akadēmiskajās organizācijās [sk.: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel, 1997 (turpmāk - UNESCO Rekomendācija)]. Lai gan minētajiem dokumentiem nav juridiski

⁴² Levits E. Valstsgriba. Idejas un domas Latvijai. 1985-2018, Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2019, 799.lpp.

saistošs raksturs, Satversmes tiesa atzīst, ka tie atklāj būtiskus akadēmiskās brīvības jēdziena satura elementus.”⁴³

Tiesībsargs akceptē, ka “kvalitatīva zinātniskā darbība citstarp ietver dialogu ar radniecīgās nozarēs strādājošiem zinātniekiem no visas pasaules. Mūsdienu informācijas sabiedrībā īpaši būtiska ir iesaiste starptautiskos zinātniskajos procesos. Norobežošanās no pasaules zinātnes procesiem noved pie zinātniskās darbības stagnācijas.”⁴⁴

Lai neizslēgtu augstskolas no starptautiskās aprites, likumdevējs apstrīdētajās normās ir noteicis izņēmuma gadījumus studiju programmu īstenošanai svešvalodās, kā arī vienlaikus normatīvajā regulējumā noteicis mācībspēku akadēmiskās brīvības garantijas.

Tā ar Zinātniskās darbības likuma 6.pantu ir garantēts, ka tiesības veikt zinātnisko darbību ir jebkurai personai neatkarīgi no rases, tautības, dzimuma, valodas, vecuma, politiskās un reliģiskās pārliecības, sociālās izcelsmes, mantiskā, ģimenes vai dienesta stāvokļa un citiem apstākļiem. Ievērojot Zinātniskās darbības likuma 1.pantā sniegto lietoto terminu definējumu, konstatējams, ka zinātniskā darbība ir radoša darbība, kas ietver zinātni, pētniecību un inovācijas.

Tā arī ar Augstskolu likuma 6.panta⁴⁵ regulējumu tiek garantēta akadēmiskā brīvība, tomēr iepriekš minētais regulējums, tiesībsarga ieskatā, nav pretnostatāms apstrīdētajām normām un nav attiecināms uz valodu, kādā ir īstenojams Augstskolu 5.panta ceturtajā daļā augstskolai noteiktais pienākums darboties sabiedrības interesēs un informēt sabiedrību par savu darbību, par studiju un zinātnisko pētījumu virzieniem un iespējām, veicinot studiju un pētniecības darba izvēli atbilstoši indivīda interesēm un spējām, piedāvāt sabiedrībai iegūtās zinātniskās, mākslinieciskās un profesionālās atziņas, metodes un pētījumu rezultātus.

Tiesībsargs uzskata, ka ar apstrīdētajām normām netiek ierobežota akadēmiskā brīvība, kā to ir norādījuši Pieteikuma iesniedzēji. Apstrīdētās normas neierobežo augstskolu un tās mācībspēku un studējošo brīvību veikt zinātniskos pētījumus, nodot zināšanas un iegūt, izteikt savus uzskatus un pārliecību.

“Sabiedrībai ir nepieciešams kopīgs pamats, pretējā gadījumā cilvēki kļūst atomizēti – ja nav nekā kopīga, sabiedrība nefunkcionē. Kopīgus priekšstatus veido komunikācija. Ja cilvēki nespēj komunicēt, grūti izveidot kopīgus priekšstatus un rīcības

⁴³ Sk. Satversmes tiesas 2019.gada 7.jūnija sprieduma lietā Nr.2018-15-01 11.3.punktu.

⁴⁴ Satversmes tiesas tiesneses Inetas Ziemeles atsevišķās domas lietā Nr. 2018-15-01, 4.punkt"

⁴⁵ Augstskolu likuma 6.pants. Akadēmiskā brīvība

(1) Augstskolās tiek nodrošināta studiju, pētniecības darba un mākslinieciskās jaunrades brīvība, ja šī brīvība nav pretrunā ar citu personu tiesībām, augstskolas satversmi un normatīvajiem aktiem.

(2) Studiju brīvība izpaužas studējošo tiesībās:

- 1) izvēlēties augstskolu, studiju programmu;
- 2) studiju laikā mainīt studiju programmu, izvēloties to citā augstskolā, fakultātē (nodaļā, institūtā);
- 3) klausīties lekcijas citās augstskolās, fakultātēs (nodaļās, institūtos);
- 4) sastādīt un apgūt individuālu studiju brīvās izvēles daļu;
- 5) nodarboties ar zinātniskās pētniecības darbu un māksliniecisko jaunradi.

(3) Pētniecības darba brīvība izpaužas akadēmiskā personāla tiesībās izvēlēties zinātniskās darbības tematiku un virzienu.

(4) Akadēmiskais personāls ir tiesīgs izvēlēties mācību metodes.

(5) Augstskolu administrācijai ir pienākums garantēt un respektēt šajā pantā paredzētās studējošo un akadēmiskā personāla tiesības, ja tās nav pretrunā ar šā panta pirmās daļas nosacījumiem.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 23.11.2000. un 18.10.2018. likumu, kas stājas spēkā 15.11.2018.)

